

ОСВІТА У ВИМІРАХ СОЦІО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ТА ЧАСУ

О. Л. Писаренко

аспірантка Національного технічного університету України
«Київський Політехнічний Інститут»

У статті розглянуто питання стосовно інформаційного, а також соціо-інформаційного простору та часу. Визначено вагомий вплив інформаційних аспектів простору та часу на розвиток інституту освіти. Розглянуто сутність інституту освіти в розрізі понять інформаційного та соціо-інформаційного простору та часу.

Ключові слова: соціо-інформаційний простір, соціо-інформаційний час, освіта.

Стаття спирається на проблематику соціального простору та соціального часу загалом, а також підпростору освіти зокрема. Особлива увага приділяється зв'язку соціального простору-часу з інформаційним простором та часом на основі концепції цілісного соціо-інформаційного простору часу за роботами таких вчених як П. Бурдьє «Соціальний простір та символічна влада», В.Н. Костюк «Інформаційні процеси в постіндустріальному суспільстві», Н. І. Лапін «Соціальна інформатика: підґрунтя, методи, перспективи», Г. Г. Почепцов «Інформаційні війни», Р.Н. Верхошанська «Соціальний простір-час (філософсько-методологічний аналіз)», Г. Є. Зборовський «Простір та час як форми соціального буття» та М. З. Згуровський «Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України».

Таким чином, метою даної статті є дослідження сутності інституту освіти у розрізі питань інформаційного та соціо-інформаційного простору та часу.

Виділимо декілька визначальних для статті тез:

1. Інформація в суспільстві не є застиглою у статичній формі, вона є динамічно змінною, що з необхідністю вимагається способом існування людського суспільства. Найбільш широкий погляд на дане питання дозволяє виділити динаміку інформації розгорнуту у просторі та у часі.

2. Інформаційний простір можна розглядати як систему інформаційних взаємозв'язків між окремими елементами – інформаційними підпросторами. Звертаючись до ключових принципів діалектики, ми можемо віднайти інформаційно-детерміноване відображення принципу взаємозв'язку

3. Інформаційний час можна розглядати як безперервний спрямований процес руху-перетворення інформації. В більш широкому сенсі – як розвиток інформаційного простору.

4. Соціо-інформаційний простір-час в діалектичному розумінні може розглядатись як розвиток взаємозв'язків. Існування суспільства

у вимірах соціо-інформаційного простору-часу з необхідністю передбачає розвиток інформаційних взаємозв'язків як рушійну силу розвитку самого суспільства.

5. Освіта виступає як підсистема цілісного соціо-інформаційного простору на певному проміжку часу.

Стосовно *першої тези* варто відмітити, що інформація (в широкому розумінні) у розрізі питань її суспільної значущості та суспільної детермінованості (мається на увазі суспільно-детермінований, *суспільнісний* підхід до дослідження інформації) виконує стосовно глобального суспільного утворення (людського суспільства загалом) ту саму функцію, що геном людини виконує для людського організму зокрема та виду Homo Sapiens загалом. Та оскільки людина, в повноцінному розумінні цього слова, є не лише особиною біологічного виду Homo Sapiens, а саме *людиною*, Homo socialis, людина соціальна, то так само з необхідністю потребує існування певного соціального геному, що кодує саму соціальну сутність людини. Саме цим соціальним геномом і є акумульована суспільством інформація, опредметнена та об'єктивована у систему культури: в науці, мові, фольклорі, мистецтві etc.

Коли мова йде про інформацію у широкому розумінні, а саме, про інформацію як *носія суспільної спадковості*, зазвичай мова йде про *об'єм інформації*. Однак, якщо глибше розглянути поняття *об'єму інформації*, можна побачити, що інформація в даному випадку сприймається як *статична*, як певна її кількість, акумульована людством впродовж багатьох поколінь його існування. Такий підхід не може повно розкрити роль і зміст загальнолюдського об'єму інформації, оскільки інформація в суспільстві не є застиглою у статичній формі, вона є *динамічно змінною*, що з необхідністю вимагається способом існування людського суспільства як *глобального носія, творця та перетворювача* інформації.

Таким чином, розглядати інформацію в суспільному вимірі необхідно з дотриманням акценту саме на її динаміці. Найбільш широ-

кий погляд на дане питання дозволяє виділити динаміку інформації розгорнуту у просторі та у часі.

Розглядаючи просторовий вимір інформаційної складової як всього суспільства загалом, так і інституту освіти зокрема, необхідно звернутися до питання соціального простору, що дозволить більш повно розкрити зміст *другої тези*.

Зокрема, за думкою П. Бурдьє, соціальний простір містить соціальні позиції - точки і області, відстані між якими можуть бути зрозумілі як соціальні дистанції. Якщо позиції-точки займають індивідууми, то просторова близькість між точками означає, що відповідні індивідууми належать одній і тій же соціальній групі. Крім індивідуумів і груп, в соціальному просторі можуть бути розташовані і соціальні інститути. Звичайно приймається, що чим ближче позиції суб'єктів, груп та інститутів у соціальному просторі, тим більше у них спільного, і навпаки [1].

З іншого боку, за думкою В. Н. Костюка, соціальному простору важко приписати будь-яку цілком певну метрику, що дозволяє кількісно визначати соціальні відстані. Однак можна сформулювати загальний принцип: дії суб'єктів соціального простору впливають на його структуру, і, навпаки, структура соціального простору впливає на поведінку суб'єктів, що діють в ньому. Завдяки постійним діям суб'єктів структура і метрика соціального простору безперервно змінюються, а роль соціального простору в людській діяльності зростає, відповідно до посилення ролі інфраструктурних факторів у соціальній поведінці [5, 106].

Стосовно співвідношення дії та інформації в контексті соціального простору існує думка, наведена Г. Г. Почепцовим, який говорить про те, що ми маємо два відносно автономних поля: простір інформації та простір дії [7, 371].

Ті чи інші зміни в інформаційному просторі індивідуальної чи масової свідомості відбиваються на тих чи інших змінах в просторі індивідуальної чи масової дії, і навпаки [3, 372].

Проте, необхідно підкреслити, що самі дії суб'єктів соціального простору з необхідністю потребують інформаційного обміну між самими суб'єктами дії. Адже людська діяльність, свідома та цілепокладаюча, неможлива без взаємодії, яка, в свою чергу, неможлива без комунікації, тобто, без інформаційного обміну. Таким чином, ми приходимо до розуміння дій суб'єктів як інформаційно-діяльній взаємодії, що дозволяє розглядати інформацію в якості важливого інфраструктурного фактору соціального простору, а інформаційні потоки – в якості складової частини відповідної інфраструктури.

Інститут освіти, з точки зору інформаційно-діяльній взаємодії, повинен з необхідністю реалізувати зв'язок процесу освіти та прак-

тичної діяльності. В даному контексті необхідним є буття не лише *освітньої діяльності*, а й *дієвої освіти*, а надто їх взаємоперехід та взаємозв'язок.

З іншого боку, інформація не лише супроводжує дії, а й може передувати їм. Тобто виступати саме в формі інформаційної взаємодії, вже в наслідок якої може відбутися чи не відбутися певна дія.

Г. Г. Почепцов наводить важливу думку про те, що слід підкреслити наявність відкритих та закритих переходів між інформаційним полем та полем дії. Відкритий перехід зрозумілий та доступний для свідомості споживача (приклад – дії при крику «Пожежа»), закриті переходи не зрозумілі [3, 373].

Важливим аспектом даної тези є непередбачуваність закритих переходів між інформацією та дією. Причини такої невідповідності, зокрема, можна вбачати в тому числі і в формах перетворених інформації, які спричиняють невідповідні до актуального стану речей дії.

Необхідно відмітити той факт, що інформація супроводжувала людське суспільство від самого початку його існування. Становлення суспільства як такого з необхідністю вимагало розвитку *мови і свідомості*, в даному контексті, *інструмента передачі* інформації та *інструмента її творення*.

Однак, ми маємо зауважити, що на ранніх етапах розвитку людства об'єм інформації був порівняно малим і динаміка її руху відмінною від сьогодення, а саме просторово обмежений рух обмежених об'ємів інформації; крім того, обмежений суспільними чинниками.

Розглядаючи просторову організацію інформації, необхідно відмітити, *по-перше*, індивіда як носія інформації. В даному сенсі, індивідуально людська *свідомість* виступає *локальним*, навіть індивідуальним, *локалізованим свідомістю* конкретного індивіда *інформаційним простором*.

Саме цей індивідуальний інформаційний простір безпосередньо та активно включений в процес освіти. Інформаційний простір свідомості з необхідністю поступово формується в процесі соціалізації людини – первинної освіти. А сам, завдяки інформаційним зв'язкам з іншими індивідами та суспільством загалом. Саме інформаційний обмін з навколишнім інформаційним простором суспільства -- інформаційно-діяльній взаємодія – і формує власне людську свідомість.

Надалі долучення все до нових і нових видів все більш складної діяльності, а отже, і ускладнення та інтенсифікація інформаційного обміну, все більше включають індивіда в систему інформаційного простору. Подальша освіта передбачає саме активну взаємодію – обмін-перетворення-творення – інформацією від людської свідомості (локального інформаційного простору) з все більш складними та

різноманітними інформаційними підпросторами суспільства, а отже опосередковано, і з самим глобальним інформаційним простором суспільства.

Інститут освіти, в даному контексті, як соціальний інститут і підсистема суспільства, виступає в якості спеціалізованого інформаційного підпростору, спрямованого на реалізацію процесу освіти і призначеного максимально оптимізувати та гармонізувати інформаційні потоки, а отже і сам процес руху-перетворення інформації, з метою сприяння отриманню власних знань залученим у нього індивідам.

Необхідно зазначити, що процес освіти протікає у суспільстві. І як сам індивід є включеним у систему суспільства, так і весь інститут освіти є складовою частиною суспільства. Відмежованість, обмеженість відносно інформаційного простору та вільного інформаційного обміну веде до перетвореної форми освіти. Тож, індивід в процесі освіти з необхідністю має бути включений в інформаційний простір суспільства у всьому розмаїтті соціо-інформаційних взаємозв'язків. А сам процес освіти має розглядатись в тому числі і як інформаційно-детермінований процес.

Отже, по-друге, будь-яка людська спільнота складається з окремих індивідів, поєднаних соціальними зв'язками. Так само, будь-який інформаційний простір складається з індивідуальних інформаційних просторів (стосовно свідомості індивіда) – підпросторів стосовно даного інформаційного простору. В єдиний інформаційний простір вони пов'язані динамічними та мінливими інформаційними зв'язками – комунікацією, книгами.

На думку В. Н. Костюка, поняття інформаційного простору, характеризуючи передачу інформації в просторі і в часі, не є повним в тому значенні, що не вказує каналів і способів її практичного використання людиною і не пов'язує зміну способів отримання, передачі і оновлення інформації із змінами соціальної структури. Тим часом це істотно: інформаційний простір є підпростором соціального простору і не може бути зрозумілим без урахування характеристик останнього. Вивчення інформаційного середовища суспільства передбачає розгляд соціального простору [5, 106].

Необхідно звернути увагу на те, що існування соціальної спільноти без інформаційного обміну між її елементами не уявляється можливим, адже руйнується системний зв'язок. Система перетворюється в сукупність, взаємодія припиняється, а отже діяльність, а внаслідок цього і свідомість обмежуються. Таким чином, інформаційний простір з необхідністю виступає умовою і наслідком існування і розвитку як суспільства загалом, так і окремої людської свідомості зокрема.

Таким чином, можна зробити висновок, що *інформаційний простір* є певним специфічним *середовищем* існування суспільства. В той же самий час він є як ресурсом так і продуктом суспільства.

Останнім часом, ідеї соціо-інформаційного простору є досить розповсюдженими в наукових роботах, проте часто носять досить чітку економічну спрямованість. Зокрема, В. Н. Костюк звертає увагу на пов'язаність інформаційних потоків саме з грошовими. Він зазначає, що якщо врахувати також, що інформаційні і грошові потоки повинні не просто створюватися, переміщатися і використовуватися, але і одержувати певну оцінку з боку індивідуумів, груп і суспільства в цілому, то ми отримаємо простороподібну конструкцію, що є певним зрізом соціального простору. Цей зріз можна назвати соціоінформаційним простором [6], причому додавання «соціо» містить також економічні і політичні аспекти. В такому просторі здійснюється взаємодія інформаційної інфраструктури, властивої інформаційному простору, з економічною, соціальною, політичною, правовою і культурною інфраструктурою [5, 107].

Інформаційний обмін є невід'ємною частиною людської діяльності. Діяльність є способом існування людства. Тож можна дійти висновку, що саме інформаційно-діяльнісна взаємодія є способом існування суспільства.

І, оскільки, суспільство за відсутності інформації неможливе, так саме як неможлива інформація (у суспільно-детермінованому розумінні) за відсутності людського суспільства, то дані два поняття виступають як взаємопов'язані та взаємообумовлені, тож ми маємо змогу говорити про цілісний соціоінформаційний простір існування людства.

Надалі варто навести думку В. Н. Костюка стосовно інформаційного середовища суспільства. Інформаційний простір саме по собі – цей простір, в якому створюється, переміщається і споживається інформація. Напряма і швидкість зміни інформаційних потоків, способи створення і поглинання (використовування) інформації визначають структуру інформаційного простору [5, 106].

В умовах просторово відокремлених соціальних спільнот ми можемо говорити лише про локальний (локалізований природними та іншими умовами) інформаційний простір. Крім того, сама розвиненість та насиченість інформаційних зв'язків визначається не лише розвитком мови як знакової системи передачі інформації, не лише розвитком свідомості як механізму творення та перетворення інформації, а й розвитком суспільства як середовища циркулювання інформації, що може сприяти поширенню та просуванню інформаційних потоків, чи навпаки, гальмувати їх рух. У даному випадку ми маємо справу з певним чи-

ном локалізованими у просторі окремими інформаційними просторами, зконцентрованим в сприятливих географічних середовищах і розпороченим в несприятливих. Ми можемо говорити лише про сукупність, оскільки інформаційний обмін між окремими соціальними спільнотами майже відсутній, він є випадковим і несуттєвим.

З розвитком суспільства відбувається процес збільшення об'ємів виробленої їм інформації. Так само ускладнюється структура інформаційного простору внаслідок підвищення інтенсивності, різноманітності та складності інформаційних потоків, що циркулюють в його полі. Інформаційно-комунікативна взаємодія людей в процесі їх діяльності, в процесі суспільного виробництва, як спосіб існування інформаційного потоку в суспільстві, ускладнюється разом з ускладненням людської діяльності, і так само, разом з нею інтенсифікується. В даному випадку ми маємо справу саме з системою суспільства в глобальному загальнолюдському масштабі. Так само, ми маємо справу з глобальним інформаційним простором, що виступає як система взаємопов'язаних інформаційних підсистем (носіями яких виступають різні підсистеми суспільства у всьому своєму багатоманітті).

Згідно думці Н. І. Лапіна, соціокультурний простір складається ніби з двох груп компонентів. По-перше, це цінності, норми, інтереси, потреби індивідів і соціальних груп. По-друге, це соціальні інститути з усім різноманіттям їх функцій, статуси і соціальні ролі індивідів. Особливість сучасного соціокультурного простору - збагачення його інформаційних потоків комп'ютерними технологіями та їх інфраструктурами, зростання інтенсивності потоків інформації по експоненті, перетворення його з інформаційного середовища суспільства в соціоінформаційний простір [6].

Складний багатовимірний соціальний простір відповідає так само складний та багатовимірний інформаційний простір. В сучасному суспільстві в наслідок процесів глобалізації та розвитку інформаційних технологій ми маємо справу з глобальним інформаційним простором, що характеризується надзвичайно високою інтенсивністю інформаційного обміну, високою швидкістю руху інформаційних потоків, високою їх складністю, а також великими об'ємами інформації, що циркулює у суспільстві.

Отже, інформаційний простір (у контексті проблематики даної статті) можна розглядати як систему елементів взаємозв'язків між окремими елементами – інформаційними підпросторами. Звертаючись до ключових принципів діалектики, ми можемо віднайти інформаційно-детерміноване відображення принципу взаємозв'язку.

Інформаційний простір являє собою певний горизонтальний, синхронний зріз теперішнього буття та актуального стану розвитку суспільства. Він складає систему інформаційних зв'язків поколінь, що живуть одночасно, процес руху-перетворення інформації «тут і тепер».

Стосовно часового виміру у соціальному просторі необхідно відмітити те, що П. Сорокін і Р. Мертон ще в 1937 р. звернули увагу на цей прикрий пропуск: соціальний час може (і повинний) бути визначено у власній системі координат як «зміна або рух соціальних феноменів через інші феномени, які взято за точку відліку» [8, 58].

За думкою сучасної дослідниці Р. Н. Верхошанської, соціальний час і соціальний простір – це фундаментальні соціальні параметри, виміри, компоненти суспільства, що конституують його в цілому, що доповнюють фізичний час і простір, які включають їх, і включені в нього [2, 10].

Можна цілком виразно говорити про «перехід» від фізичного простору-часу до соціального часу-простору, що має свої конкретно-історичні параметри: соціальний час-простір є особливою суб'єктивно-об'єктивною реальністю, що формується у коеволуції природи і суспільства як цілісну систему; соціальний час-простір реалізує і доповнює фізичний простір-час, будучи способом його освоєння і формою створення сфери людської життєдіяльності [3, 15].

Оскільки, як було наведено вище, соціальний простір з необхідністю включає в себе інформаційну складову, то доцільно розглянути цю складову і у розрізі питань часу, що виступає розвитком *третьої тези*.

Часова динаміка інформації передбачає, по-перше, обмежене у часі існування індивідуального інформаційного простору людської свідомості, проте постійно продовжуване у часі існування інформаційного простору суспільства загалом. У даному випадку в глобальному (співрозмірно з термінами існування людського суспільства) масштабі у часовому вимірі інформаційний простір постає як пульсуюча система інформаційних зв'язків усіх її елементів, де пульсуючими у часі є не лише її зв'язки але і її елементи.

Системна пов'язаність забезпечує не лише обмін інформацією, а й інформаційну стабільність системи. Акумуляована в межах системи інформація, що передається не лише в просторі, а й в часі, забезпечує стабільність. В той час як її складовий елемент – людська свідомість, внаслідок незавершеної творчої природи, здатності не лише до прийому/передачі інформації, а й до творення/перетворення, забезпечує інноваційність.

Таким чином, часова динаміка, по-друге, передбачає зміну у часі як інформаційного

простору людської свідомості шляхом соціалізації та освіти, так і глобально інформаційного простору суспільства шляхом збільшення загальнолюдського обсягу знань – розвитку науки, культури, технології – тобто, «освіти» самого суспільства.

Процес освіти, стосовно індивідуального інформаційного простору людської свідомості, має певні часові характеристики. У вузькому розумінні, освіта має чітко визначені часові етапи та обмежуючі їх рамки: соціалізація, дошкільна, шкільна, вища освіта.

В широкому розумінні, процес освіти має лише певні послідовні часові віхи, проте не має фіксованих границь. Від соціалізації, як первинної освіти та первинного включення в соціо-інформаційний простір, до інформаціалізації, як доручення до все більш складних та абстрактних інформаційних вимірів соціо-інформаційного простору. Саме в цьому контексті освіта може розглядатись як безперервний пролонгований у часі процес. Освіта в широкому розумінні. Освіта протягом усього життя.

Так за словами М. З. Згуровського, реалізація принципу «освіта протягом усього життя» і створення відповідної системи – нагальна потреба та одне з головних завдань структурних перетворень системи вищої освіти України [4].

Крім того, освіта не має бути статичною, застиглою в часі (адже це веде до форми перетвореної освіти). Освіта з необхідністю має відповідати актуальному стану суспільства і бути динамічною в часі.

Отже, сформований суспільством інформаційний простір є змінним в часі як кількісно так і якісно, що пов'язане як з розвитком самого суспільства. Проте необхідно пам'ятати, що певний об'єм інформації є сталим в часі, адже спеціально підтримується та зберігається самим суспільством, як за допомогою усної передачі від покоління до покоління так і шляхом збереження на матеріальних носіях. Даний аспект є важливою частиною реалізації принципу збереження у суспільстві.

Певний обсяг інформації втрачаються внаслідок руху в просторі та часі, що пов'язане з відкритістю суспільства як інформаційної системи, що не лише дає змогу отримувати нову інформацію, проте допускає можливість втрати вже існуючої.

Наступним аспектом є викривлення певного об'єму інформації в суспільстві – як свідоме, так і випадкове. З одного боку такий аспект може призводити до виникнення перетворених форм інформації та негативного впливу на розвиток суспільства, з іншого боку – такі викривлення можуть виступати в якості певної мінливості, що може спричинити несподівані нові позитивні інформаційні факти.

Інформаційний час може розглядатись у своїй протяжності як певний вертикальний, діахронний зріз, що відображає процес руху та розвитку самої створюваної суспільством інформації зокрема, та інформаційного простору загалом, відповідно до розвитку суспільства.

Зумовлена часом послідовна зміна поколінь з необхідністю визначає і відповідні зміни кількості та якості загальнолюдської інформації, а також інформаційного простору її існування та циркулювання. Необхідно відмітити, що кожному проміжку часу, впродовж якого спостерігався відносно визначений стан суспільства, відповідав свій певний стан інформаційного простору, обумовлений саме цим тогочасним станом розвитку суспільства. Навпаки, при значущих змінах у суспільстві (як еволюційного, так і революційного характеру) спостерігаємо відповідні зміни інформаційного простору. Отже структура та характер інформаційного простору, так само як і суспільство, має історичну та культурну обумовленість.

У даному контексті, *інформаційний час* (стосовно суспільства) можна розглядати як безперервний спрямований процес руху-перетворення інформації. У більш широкому сенсі – як *розвиток* інформаційного простору, розвиток інформаційної складової суспільства, чи самого суспільства в якості інформаційної системи. Отже, простежується інформаційно-детерміноване відображення діалектичного принципу розвитку. Таким чином ми у підсумку приходимо до *четвертої тези*.

Отже, *соціо-інформаційний простір-час* в діалектичному розумінні може розглядатись як *розвиток взаємозв'язків*. Таким чином, саме існування суспільства у вимірах соціо-інформаційного простору-часу з необхідністю передбачає *розвиток інформаційних взаємозв'язків* як рушійну силу розвитку самого суспільства.

Однак необхідно відмітити, що *розвиток* суспільства загалом, а також інформаційного простору зокрема, відбувається *нерівномірно* в різних точках простору та різних моментах часу. Таким чином, необхідно відмітити соціальну *криволінійність* соціо-інформаційного простору-часу.

Надалі варто звернутися до тези Г. Г. Почепцова про те, що слід також мати на увазі елемент запізнення, який існує між інформаційним полем та полем дії. Те, що робиться в символічному світі, може мати максимально прискорений характер. В той же час світ реальний має більш інерційний характер. Ми можемо назвати це протиставленням динамічності інформаційного простору та інерційності простору дії [7, 373].

Необхідно враховувати, що швидкість обробки інформації різко посилилась, але супут-

ні дії збереглися на старому рівні, що потребує врахування [7, 373].

Отже, можна зробити висновок, що *освіта* виступає як *підсистема соціо-інформаційного простору* на певному проміжку часу. Індивід, включений в систему освіти, має певні просторові та часові характеристики власного життя. Освіта має адекватно відповідати даним характеристикам і формувати адекватне уявлення про загальний соціо-інформаційний простір-час та про індивідуальний суб'єктивний простір-час самого індивіда. Освіта має формувати уважне ставлення до використання власного часу та дієве ставлення до освоєння соціо-інформаційного простору. Таким чином, розкрито *п'яту тезу* даної статті.

Крім того, враховуючи певний часовий лаг між інформацією та відповідною дією, доречною видаються концепція *випереджальної освіти*, що завдяки своїй спрямованості у майбутнє гіпотетично здатна компенсувати

відносну уповільненість дієвої реакції відносно інформаційної обумовленості.

У підсумку дослідження необхідно визначити наступні аспекти. *По-перше*, інформація в суспільстві виступає *носієм суспільної спадковості*, поєднуючи стани *статисти* та *динаміки*.

По-друге, існування суспільства у вимірах *соціо-інформаційного простору-часу* з необхідністю передбачає *розвиток інформаційних взаємозв'язків* як рушійну силу розвитку самого суспільства.

По-третє, *освіта* виступає як *підсистема соціо-інформаційного простору* на певному проміжку часу та з необхідністю має відповідати їх актуальному стану. Формувати адекватне уявлення про загальний соціо-інформаційний простір-час та про індивідуальний суб'єктивний простір-час самого індивіда, формувати уважне ставлення до використання власного часу та дієве ставлення до освоєння соціо-інформаційного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдые П. Социальное пространство и символическая власть / П. Бурдые // Начала. – М.: Логос, 1994. – С. 181-207.
2. *Верхошанская Р. Н.* Социальное время-пространство (Философско-методологический анализ): дис. ... канд. филос. наук: спец: 09.00.11 «Социальная философия» / Р.Н. Верхошанская. – Казань, 2004. – 155 с.
3. *Зборовский Г. Е.* Пространство и время как формы социального бытия / Г. Е. Зборовский. – Свердловск.: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1974.– 207 с.
4. *Згуровський М. З.* Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М.З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
5. *Костюк В.Н.* Информационные процессы в постиндустриальном обществе / В. Н. Костюк // Общественные науки и современность. – 1996. – № 6. – С. 101-110.
6. *Лапин Н.И.* Социальная информатика: основания, методы, перспективы / Н. И. Лапин. – М.: КомКнига, 2006.– 212 с.
7. *Почепцов Г. Г.* Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, 2000.– 576 с.
8. *Sorokin P., Merton R.* Social Time: A Methodological and Functional Analysis // The Sociology of Time. Ed. by J.Hassard. – New York: St.Martin's Press, 1990. – P.56-66.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2011 р.